รูปแบบการเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการสำหรับนักเรียนประถมศึกษา

THE BUDDHIST INTEGRATED LEARNING MODEL FOR PRIMARY STUDENTS

เตือนใจ สุกใส[1*]
พระครูสุนทรสังฆพินิต[2] เทพประวิณ จันทร์แรง[3] และ พิสิฏฐ์ โคตรสุโพธิ์[4]
Tuanjai Sooksai[1*]
PhrakruSunthornsanghapinit[2], Thepprawin Chanraeng[3] and Phisit Kotsupho[4]

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยศึกษาค้นคว้าจากพระไตรปิฎกและเอกสารที่เกี่ยวข้อง พร้อมทั้งเก็บข้อมูลภาคสนามด้วยการสัมภาษณ์ สังเกต และศึกษาข้อมูลโรงเรียนเป้าหมาย จากนั้นสังเคราะห์ข้อมูลเป็นรูปแบบการเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการสำหรับนักเรียนประถมศึกษาที่เหมาะสมกับบริบทของสังคมไทย แล้วนำมาอภิปรายกลุ่มย่อย (Focus Group) เพื่อตรวจสอบความถูกต้องและความเหมาะสมของรูปแบบ ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการในโรงเรียนประถมศึกษาของไทยมีรูปแบบหลักๆ ประกอบด้วยโรงเรียนวิถีพุทธ โรงเรียนสุจริต โรงเรียนคุณธรรม โรงเรียนความดีสากล โรงเรียนในโครงการฟื้นฟูศีลธรรมโลก โรงเรียนรักษาศีล 5 โรงเรียนแนวพุทธนิกายมหายาน และโรงเรียนทางเลือกเชิงพุทธ ส่วนรูปแบบการเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาที่เหมาะสมกับบริบทของสังคมไทยเป็นการนำจุดเด่นของแต่ละรูปแบบมาสังเคราะห์เป็นรูปแบบใหม่ เป็นรูปแบบการเรียนรู้ที่สามารถบูรณาการได้กับทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 โดยมีกิจกรรมที่ฝึกปฏิบัติจริงทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน เน้นทักษะการคิดแบบอริยสัจ 4 ผ่านโครงงานคุณธรรม เน้นการนั่งสมาธิ 5-10 นาทีก่อนเรียน เน้นการรักษาศีล 5 และมีพรหมวิหาร 4 เป็นพื้นฐานของการอยู่ร่วมกันด้วยปัญญา คุณธรรมที่เด่นชัด ได้แก่ ครองตน ครองคน ครองงานและมีชีวิตที่สัมพันธ์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

คำสำคัญ: รูปแบบการเรียนรู้, พุทธบูรณาการ, นักเรียนประถมศึกษา

Abstract

This research is the qualitative research. The data were collected from the Tipiṭaka, and related academic textbooks. Field work was also conducted by interviews, observations and data recording at the targeted schools. Then, the Buddhist integrated learning model for Thai primary students have been synthesized, and presented by focus group to verify the validity and appropriateness of model. From the study, it can be found that: the Buddhist integrated learning model for Thai primary students lies in these schools: School for Theravada Buddhist way of life, School for honorable way, School for moral way, School for international goodness, School for restoration of world moral, School for five precepts observing, School for

[1] พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
[2] อาจารย์ ดร. คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
[3] ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
[4] อาจารย์ ดร. ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
[*]Corresponding author; email: tuanjaisooksai@hotmail.com

Mahayana Buddhist way of life and Buddhist alternative School. For the Buddhist integrated learning model for Thai primary students appropriate to the context of Thai society, it is the highlight of each model to be synthesized as a new model. It is a form of learning that can be integrated with subject groups of learning in the Basic Education Curriculum B.E. 2551. Activities for practicing both in the classroom and outside the classroom have been carried out. Those activities focus on thinking skills of the Four Noble Truths through moral projects, meditating for 5 – 10 minutes before studying, observing the five precepts and taking Brahmavihāra (holy abidings). This is the basis of coexistence with intelligence, resulting in "Governing Oneself, Governing People and Governing Work". Therefore, the relationship with life, nature and environment is conducted significantly.

Keywords: Learning Model, Buddhist Integrated, Thai Primary Students

บทนำ

การแสวงหารูปแบบการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียนแบบองค์รวมและมีดุลภาพ ทั้งด้านสติปัญญาหรือพุทธิพิสัย (Cognitive Domain) ด้านการปฏิบัติหรือทักษะพิสัย (Psychomotor Domain) และด้านจิตใจหรือจิตพิสัย (Affective Domain) เพื่อให้ผู้เรียนเป็นทั้งคนเก่ง คนดี และสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุขอย่างแท้จริง (เจือจันทร์ จงสถิตอยู่ และรุ่งเรือง สุขาภิรมย์, 2550 : 3) ยังคงเป็นประเด็นสำคัญของปัญหาการศึกษาไทยมาโดยตลอด นับตั้งแต่ได้พบข้อจำกัดของรูปแบบการเรียนรู้แบบแยกส่วน (Duality Education) ที่มุ่งเน้นความรู้และความชำนาญเฉพาะศาสตร์ (ประเวศ วะสี, 2550 : 5) เพื่อสนองความต้องการเสพในลักษณะวัตถุนิยมและบริโภคนิยม ทำให้ละเลยการเรียนรู้และพัฒนาคุณภาพจิตใจหรือจิตพิสัย การเปรียบเทียบแข่งขันชิงดีชิงเด่นกลายเป็นค่านิยมที่ได้รับการส่งเสริมแทนการเกื้อกูลและเอื้ออารีต่อกัน ทำให้คุณค่าของความเป็นมนุษย์ถูกลดทอนขาดความสมบูรณ์ในตัวเอง เอียงข้าง แยกส่วน จนมิอาจเชื่อมโยงกับความเป็นจริง เกิดความบีบคั้นทั้งในตนเองและระหว่างกันในสังคม และระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม

ข้อจำกัดอีกประการหนึ่งของรูปแบบการเรียนรู้แบบแยกส่วน ที่แยกศาสตร์ต่างๆ ออกจากกันอย่างเป็นเอกเทศ ทำให้การเรียนรู้เพื่อพัฒนาจิตใจหรือจิตพิสัยบนความศรัทธาและความเชื่อทางศาสนาถูกท้าทายจากความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสารสนเทศหรือกระแสโลกาภิวัตน์ตามลักษณะของโลกยุคสื่อสารไร้พรมแดน ทำให้ได้รับข้อมูลข่าวสารทั้งทางบวกและทางลบตัวอย่างที่เหมาะสมและไม่เหมาะสม จนมีผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของบุคคล ทำให้สับสนในการรับและเลือกใช้ค่านิยม ขาดการควบคุมตนเอง ขาดจิตสำนึกทางการเมืองและการเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม อีกทั้งยังต้องพยายามปรับตัวเพื่อดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปให้ได้ ผลที่ตามมาทำให้ต้องเผชิญกับวิกฤตทางด้านจิตวิญญาณและค่านิยมอันดีงามต่างๆ สภาพการณ์ดังกล่าวกลายเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการพัฒนาผู้เรียนด้านจิตใจหรือจิตพิสัย จนกลายเป็นวิกฤติทางสังคมวัฒนธรรม การศึกษา เศรษฐกิจ และการเมืองของประเทศ

บนพื้นฐานความเชื่อที่ว่าศาสนาเป็นรากฐานสำคัญของคุณธรรมจริยธรรม และสถานศึกษาเป็นแหล่งหล่อหลอมคุณธรรมจริยธรรม พระพุทธศาสนาได้แทรกซึมอยู่ในวิถีชีวิตของคนไทยส่วนใหญ่มายาวนาน จนกลายเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างสังคมไทย ทั้งนี้พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญต่อการเรียนรู้ของมนุษย์ มีแนวคิดว่ามนุษย์สามารถเป็นผู้ประเสริฐหรือฝึกได้ (ขุ.ธ. (ไทย) 25/33/57.)) เป็นการฝึกฝนพัฒนาตนจนประสบผลสำเร็จไปตามลำดับ ตามสติปัญญาและความพร้อมของแต่ละบุคคล โดยมุ่งเน้นไปที่ข้อปฏิบัติ 3 อย่าง หรือไตรสิกขา (องฺ.ติก. (ไทย) 20/82/308-309.)) คือ การฝึกฝนอบรมตนให้ปฏิบัติตามข้อห้ามและข้อแนะนำให้ปฏิบัติเพื่อการดำรงอยู่ด้วยดีในสังคมและสิ่งแวดล้อม (ศีล) การฝึกฝนคุณภาพจิตใจให้เกิดความตั้งมั่น แน่วแน่ ไม่ฟุ้งซ่าน รวมถึงการฝึกฝนจิตให้มีคุณธรรม ส่งเสริมต่อการดำรงชีวิตที่ดีงาม และสามารถที่จะก้าวสู่การฝึกฝนอบรมปัญญาต่อไป (สมาธิ) และการฝึกฝนปัญญาให้รู้เท่าทันระบบความสัมพันธ์ของสิ่งทั้งปวงตามธรรมชาติ (ปัญญา)

การบูรณาการความรู้ทางพระพุทธศาสนาเพื่อผู้เรียนระดับประถมศึกษาของไทย เป็นหนทางหนึ่งที่อาจช่วยพัฒนาผู้เรียนด้านจิตใจหรือจิตพิสัยได้ ทั้งนี้นับตั้งแต่ พ.ศ. 2546 เป็นต้นมา กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดให้โรงเรียนวิถีพุทธเป็นโรงเรียนรูปแบบหนึ่งของนวัตกรรมในการพัฒนาผู้เรียนสู่การเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ที่มีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับจุดเน้นการพัฒนาของประเทศ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2548 : 3) ซึ่งนอกจากรูปแบบโรงเรียนวิถีพุทธแล้ว ยังปรากฏโรงเรียนเชิงพุทธรูปแบบต่างๆ เช่น โรงเรียนสุจริต โรงเรียนดีประจำตำบล โรงเรียนในโครงการฟื้นฟูศีลธรรมโลก โรงเรียนความดีสากล 5 ประการ โรงเรียนรักษาศีล 5 โรงเรียนแนวสันติอโศก โรงเรียนแนวพุทธนิกายมหายาน และโรงเรียนทางเลือกเชิงพุทธอื่นๆ เป็นต้น ซึ่งโรงเรียนเหล่านี้ล้วนแล้วแต่มีรูปแบบการเรียนรู้ที่นำไปสู่ความเจริญงอกงามของชีวิตและปัญญา รวมถึงมิติทางด้านจิตวิญญาณเชิงพุทธ ซึ่งเป็นรูปแบบการเรียนรู้เพื่อยกระดับจิตสำนึกและปัญญาของมนุษย์ทั้งสิ้น

แนวความคิดและการตระหนักถึงความสำคัญของการศึกษาและพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ เพื่อยกระดับจิตสำนึกและปัญญาของมนุษย์ดังกล่าว จึงเป็นที่มาของการศึกษาและพัฒนารูปแบบการเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการสำหรับนักเรียนประถมศึกษาที่เหมาะสมกับบริบทของสังคมไทย โดยมีแนวทางที่จะทำให้เห็นความเชื่อมโยงของการเรียนรู้ที่ชัดเจน เชื่อมโยงทั้งความคิด (head) จิตใจ (heart) และนำไปสู่การปฏิบัติ (hand) ที่มีประสิทธิภาพ เป็นวิถีทางแห่งปัญญาที่จะพัฒนาผู้เรียนอย่างสมบูรณ์ ซึ่งจะก่อให้เกิดการค้นพบแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ดี มีความสุขอย่างแท้จริง และสามารถสัมผัสคุณค่าของการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกัน เกื้อกูลซึ่งกันและกันเพื่อให้จิตใจและความรู้ภายนอกพัฒนาควบคู่กันไปอย่างสมดุล โดยมีพระพุทธศาสนาเป็นฐานบูรณาการ

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษารูปแบบการเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษา
2. เพื่อพัฒนารูปแบบการเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาที่เหมาะสมกับบริบทของสังคมไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนาระดับประถมศึกษาในประเทศไทย
2. กำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย โดยอาศัยการวิเคราะห์ข้อมูลแต่ละด้านของโรงเรียนเป้าหมาย ผนวกกับคุณภาพผู้เรียนเมื่อจบระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ตามเกณฑ์ของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551
3. กำหนดโรงเรียนเป้าหมาย โรงเรียนเป้าหมายคือโรงเรียนเชิงพุทธ ประกอบด้วย โรงเรียนวิถีพุทธ โรงเรียนคุณธรรม โรงเรียนในโครงการฟื้นฟูศีลธรรมโลก โรงเรียนความดีสากล 5 ประการ โรงเรียนรักษาศีล 5 โรงเรียนสุจริต โรงเรียนแนวพุทธนิกายมหายาน และโรงเรียนทางเลือกเชิงพุทธ โดยมีเกณฑ์การคัดเลือกคือ พิจารณาจากความหลากหลายของรูปแบบโรงเรียนเชิงพุทธ และความเป็นโรงเรียนเชิงพุทธชั้นนำที่ประสบความสำเร็จตามเป้าหมายของโรงเรียนเชิงพุทธนั้นๆ
4. สร้างแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย จากนั้นให้ผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน ตรวจสอบความครอบคลุมและความเที่ยงตรงตามเนื้อหา
5. เก็บข้อมูลภาคสนาม ด้วยวิธีการศึกษาเอกสาร และสัมภาษณ์บุคลากรและผู้เกี่ยวข้องกับโรงเรียนเป้าหมาย รวมทั้งสังเกตสถานที่ บรรยากาศการทำงาน และการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียนเป้าหมาย
6. นำข้อมูลจากการศึกษามาสรุป สังเคราะห์และร่างรูปแบบการเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการสำหรับนักเรียนประถมศึกษา จากนั้นให้ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาให้ข้อเสนอแนะ โดยการประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) พร้อมทั้งตรวจสอบความถูกต้องและความเหมาะสมในการจัดสาระบบของรูปแบบการเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการสำหรับนักเรียนประถมศึกษา

7. ปรับปรุงแก้ไขและนำเสนอรูปแบบการเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการสำหรับนักเรียนประถมศึกษาที่เหมาะสมกับบริบทของสังคมไทย

ผลการวิจัย

1. การจัดการเรียนรู้ในโรงเรียนประถมศึกษาของไทยปัจจุบันปรากฏรูปแบบการเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการหลักๆ 8 รูปแบบ ตามบริบทและจุดเน้นของแต่ละสถานศึกษา ประกอบด้วย 1. โรงเรียนวิถีพุทธ รูปแบบการเรียนรู้เน้นกิจกรรมให้ผู้เรียนกินอยู่ ดู ฟังเป็น และเน้นทักษะการคิดเป็น อยู่ด้วยปัญญา คุณธรรมที่เด่นชัด ได้แก่ มีวินัย กตัญญู ใฝ่เรียนรู้ และอยู่อย่างพอเพียง 2. โรงเรียนสุจริต รูปแบบการเรียนรู้เน้นความซื่อสัตย์สุจริตและความโปร่งใสผ่านกิจกรรมบริษัทสร้างการดี มีหลักสูตรโตไปไม่โกง คุณธรรมที่เห็นเด่นชัด ได้แก่ ซื่อสัตย์ พอเพียง มีวินัย และจิตอาสา 3. โรงเรียนคุณธรรม รูปแบบการเรียนรู้เน้นทักษะการคิดแบบอริยสัจ 4 ผ่านโครงงานคุณธรรมทั้งในระดับห้องเรียนและระดับโรงเรียน คุณธรรมที่เห็นเด่นชัดคือ ซื่อสัตย์ มีวินัย และรับผิดชอบ 4. โรงเรียนความดีสากล รูปแบบการเรียนรู้เน้นการนั่งสมาธิ 5-10 นาที ก่อนเรียนทุกคาบเรียน และความดีสากล ได้แก่ ความสะอาด สุภาพ เป็นระเบียบและตรงต่อเวลา ด้วยการสร้างนิสัยจาก 5 ห้อง ได้แก่ ห้องอาหาร ห้องน้ำ ห้องเรียนหรือห้องทำงาน ห้องนอน และห้องแต่งตัว 5. โรงเรียนในโครงการฟื้นฟูศีลธรรมโลก รูปแบบการเรียนรู้เน้นวินัย เคารพ อดทนทุกๆ กิจกรรมทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน 6. โรงเรียนรักษาศีล 5 รูปแบบการเรียนรู้เน้นการรักษาศีล 5 เป็นพื้นฐานของการอยู่ร่วมกัน 7. โรงเรียนแนวพุทธนิกายมหายาน รูปแบบการเรียนรู้เน้นมหาปณิธาน ไม่บริโภคเนื้อสัตว์ คุณธรรมที่เห็นเด่นชัดคือ พรหมวิหาร 4 เป็นแกนกลาง มีวินัย ใฝ่เรียนรู้ กตัญญู และมีจิตอาสา 8. โรงเรียนทางเลือกเชิงพุทธ รูปแบบการเรียนรู้เน้นทักษะการคิด กิจกรรมที่ฝึกปฏิบัติจริง สร้างผู้เรียนให้ใฝ่รู้ใฝ่เรียน รักการเรียนรู้ตลอดชีวิต คุณธรรมที่เห็นเด่นชัดได้แก่ อดทน พยายาม ใฝ่รู้ใฝ่เรียน เป็นหนึ่งเดียวกับสรรพสิ่ง เห็นคุณค่าและความงามของธรรมชาติ และมีจิตอาสา

2. การพัฒนารูปแบบการเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการสำหรับนักเรียนประถมศึกษา เพื่อให้เห็นภาพรวมของการจัดการศึกษาทั้งหมดไปพร้อมๆ กับการตอบวัตถุประสงค์การวิจัยในเรื่องการพัฒนารูปแบบการเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการสำหรับนักเรียนประถมศึกษา มีดังต่อไปนี้

วิสัยทัศน์ สร้างพระพุทธคุณให้เกิดขึ้นในตัวผู้เรียนด้วยกระบวนการไตรสิกขา เรียนรู้อย่างมีความสุข บ่มเพาะความพร้อมให้แก่ผู้เรียนเพื่อให้ผู้เรียนเติบโตอย่างสมดุลทั้งร่างกาย จิตใจ ความคิด จินตนาการ เป็นผู้นำทางความคิดสนับสนุนให้คิดดี ทำดี โรงเรียนเป็นแหล่งบ่มเพาะคนดี สร้างคนดีให้กับครอบครัว คืนคนดีให้กับสังคม

คำขวัญ “สร้างคนดี มีน้ำใจ ใฝ่คุณธรรม เลิศล้ำปัญญา”

คุณธรรมหลัก คือ ครองตนได้แก่ มีสติ สมาธิ วินัย ใฝ่เรียนรู้ ซื่อสัตย์ พอเพียง ครองคน ได้แก่ เคารพและจิตอาสา ครองงาน ได้แก่ รับผิดชอบ อดทน และมีชีวิตที่สัมพันธ์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

แนวคิดเบื้องต้นของการจัดสภาพแวดล้อมเชิงพุทธบูรณาการในสถานศึกษา

การจัดสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมคือ ปฏิรูปเทส 4 ได้แก่ 1) อาวาสเป็นที่สบาย ได้แก่ การเดินทางสะดวก สถานที่ร่มรื่นเงียบ มีห้องเรียนเพียงพอห้องเรียนสะอาด สว่าง สงบเอื้อต่อการสอน มีเทคโนโลยี และอุปกรณ์การสอนพร้อม เป็นสังคมที่เอื้ออาทรสังคมอุดมปัญญา 2) อาหารเป็นที่สบาย ได้แก่ โรงเรียนมีอาหารกลางวัน อาหารว่างให้กับผู้เรียน 3) บุคคลเป็นที่สบาย ได้แก่ ครูดี มีจิตวิญาณของความเป็นครู รักที่จะสอนคนให้เป็นคนดี มีความรู้ดี ผู้บริหารสนับสนุนการเรียนการสอน ให้กำลังใจ ใส่ใจ และ4) ธรรมะเป็นที่สบาย ได้แก่ โรงเรียนมีการส่งเสริมให้ใช้หลักสูตรเชิงพุทธบูรณาการ มีแผนการสอนที่บูรณาการ สื่อการสอนและวิธีการสอน ที่เน้นสอนให้เกิดทักษะการคิด สอนให้รู้ สอนให้เข้าใจ เกิดทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 เน้นการอ่านการเขียนที่สามารถสื่อสารได้ นำเสนอได้อย่างสร้างสรรค์ ส่งเสริมให้อยู่ใกล้คนดี ส่งเสริมให้คิดดีและส่งเสริมให้นำความรู้ไปใช้ในชีวิตได้ (ปัญญาวุฒิธรรม 4)

หลักสูตรเชิงพุทธบูรณาการ เป็นหลักสูตรบูรณาการ มีสาระการเรียนรู้ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 บูรณาการกับพุทธธรรม มีเนื้อหาดังต่อไปนี้ วิถีธรรมชาติและความจริงของสรรพสิ่ง (โลกและชีวิต) มีคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์เป็นแกนกลางบูรณาการกับจิตใจที่ดีงาม เป็นไปเพื่อสร้างสรรค์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ดีงาม ศิลปะแห่งการเป็นมนุษย์ มีวิชาสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ภาษา ศิลปะ ดนตรีและนาฏศิลป์ และพละศึกษา ส่งเสริมความเป็นมนุษย์ที่มีสุนทรียะเข้าถึงความจริง ความดี ความงาม และสามารถสื่อสารได้หลายภาษา นำเสนอได้อย่างสร้างสรรค์ เป็นต้น

การบริหารจัดการหลักสูตร ควรจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเชิงพุทธบูรณาการทั้งกิจกรรมหลักและกิจกรรมเสริมหลักสูตร ดังนี้ 1) กิจกรรมหลัก ครูจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรเชิงพุทธบูรณาการ ตามกระบวนการไตรสิกขา เรียนรู้ภาคทฤษฎี (ปริยัติ) ลงมือปฏิบัติจริง (ปฏิบัติ) และเรียนรู้ผลของการปฏิบัติ(ปฏิเวธ) ผ่านกิจกรรมการเรียนการสอนในชั้นเรียน (active learning) สอนตามรูปแบบการเรียนรู้ที่ใช้หลักอิทธิบาท 4 บูรณาการกับวิธีการสอนสากล ทำให้ได้กระบวนการเรียนรู้ 4 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นที่ 1 ฉันทะ ขั้นนำเข้าสู่บทเรียนเป็นการเตรียมความพร้อมและปูพื้นฐานความรู้ให้แก่ผู้เรียน ขั้นที่ 2 วิริยะ ตั้งใจฝึกฝนทักษะต่างๆ ขั้นที่ 3 จิตตะ ใช้ทักษะการคิดวิเคราะห์ และขั้นที่ 4 วิมังสา เป็นขั้นสรุปองค์ความรู้ วัดและประเมินผล ผู้เรียนตั้งใจเรียน ใฝ่เรียนรู้ รู้จุดประสงค์ของการเรียน เรียนรู้อย่างมีความหมาย และเรียนรู้อย่างมีความสุขจนประสบความสำเร็จในการเรียน 2) กิจกรรมเสริมหลักสูตร ฝึกปฏิบัติจากงานบ้าน (5 ห้องชีวิตเนรมิตนิสัย) และกิจกรรมลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้ เป็นต้น นอกจากนี้การเรียนการสอนเน้นการพึ่งตนเอง เมื่อเด็กยังไม่สามารถหาเงินเลี้ยงชีพได้ด้วยตนเองก็ควรตระหนักถึงความประหยัดพอเพียง อยู่ง่าย กินง่าย มีมารยาทชาวพุทธสู่หลักศีล 5 ทิศ 6 และสุจริต 3 มีความรับผิดชอบ และมีจิตอาสาช่วยเหลือสังคมได้ในระดับหนึ่ง การวัดและการประเมินผล ตามหลักภาวนา 4 ประการ ได้แก่ 1) ด้านกายภาวนา ว่ามีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางวัตถุ เช่น การกิน การอยู่ การบริโภค การใช้สอย การดูการฟัง ว่าเป็นอย่างไร 2) ด้านสีลภาวนา ว่ามีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมด้านสังคม การอยู่ร่วมกับผู้อื่น ว่าเบียดเบียนเขาไหม ก่อความเดือดร้อนแก่คนอื่นไหม ทำร้ายเขาไหม ละเมิดเขาไหม หรืออยู่ร่วมกับเขาได้ดี มีความสัมพันธ์ที่ดีงาม เกื้อกูล 3) ด้านจิตตภาวนา ว่าจิตใจเป็นอย่างไร ทั้งความรู้สึก อารมณ์ คือ สภาพจิตใจ ความสุข ความทุกข์ ความเข้มแข็ง มีคุณธรรม 4) ด้านปัญญาภาวนา ว่าเด็กมีความเข้าใจ รู้จักคิด มีเหตุผล รู้จักแสวงหาความรู้

การประเมินผลจิตพิสัย (คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมที่พึงประสงค์) ระดับการประเมินผล

ระดับ 1 ดี เป็นคนดี สำนึกดี

ระดับ 2 ดีมาก มีศีล มีวินัย อยู่ร่วมกับสังคมได้อย่างมีความสุข

ระดับ 3 ดีเยี่ยม เป็นแบบอย่างให้แก่ผู้อื่นได้ และสามารถชักชวนให้ผู้อื่นทำดีได้

คุณลักษณะผู้เรียนเมื่อจบหลักสูตร

สร้างอัตลักษณ์ให้แก่ผู้เรียนเมื่อจบหลักสูตรการศึกษาในระดับประถมศึกษาปีที่ 6 ดังต่อไปนี้

1) เติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีวินัย เคารพ อดทนและพยายามทำสิ่งต่าง ๆ ให้ดีกว่าเสมอ

2) มีความเข้าใจและเห็นคุณค่าของการดำรงอยู่ของตนเองอย่างเป็นหนึ่งเดียวกันกับสรรพสิ่ง

3) ประทับใจคุณค่าและความงดงามของธรรมชาติและสิ่งรอบตัว

4) เปี่ยมด้วยรักมีจิตเอื้ออาทร แบ่งปันต่อสรรพสิ่งทั้งมวล และมีจิตสาธารณะ

5) รักการเรียนรู้และเป็นผู้เรียนรู้ตลอดชีวิต (Long Life Learning)

6) ปรับตัวได้ในสังคมที่เปลี่ยนแปลงและมีความแตกต่าง

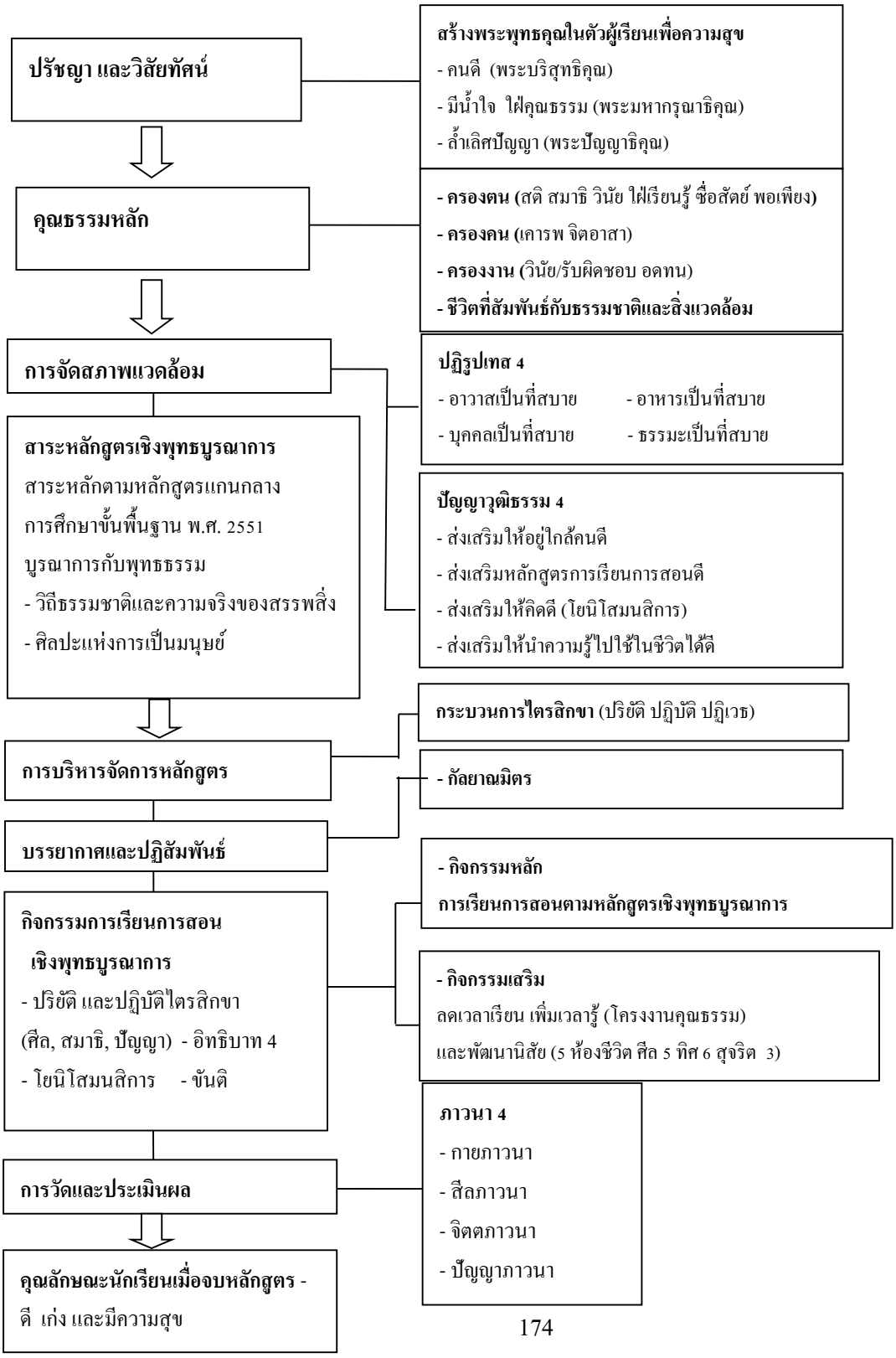
7) สามารถสื่อสารได้ทั้งภาษาอังกฤษ และภาษาจีน

8) คิดวิเคราะห์และแก้ปัญหาด้วยหลักอริยสัจ 4

9) มีบุคลิกภาพดี สะอาด มารยาทงาม

10) มีความเป็นผู้นำ และกล้าหาญทางจริยธรรม

กล่าวโดยสรุปรูปแบบการเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาที่เหมาะสมกับบริบทของสังคมไทย ควรเป็นรูปแบบการเรียนรู้ที่สามารถบูรณาการได้กับทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 โดยมีกิจกรรมที่ฝึกปฏิบัติจริงทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน ให้ผู้เรียนกิน อยู่ ดู ฟังเป็น คิดเป็น โดยเน้นทักษะการคิดแบบอริยสัจ 4 ผ่านโครงงานคุณธรรมทั้งในระดับห้องเรียนและระดับโรงเรียน เน้นการนั่งสมาธิ 5-10 นาทีก่อนเรียน เน้นการรักษาศีล 5 และมีพรหมวิหาร 4 เป็นพื้นฐานของการอยู่ร่วมกันด้วยปัญญา คุณธรรมที่เด่นชัด ได้แก่ ครองตน ครองคน ครองงานและมีชีวิตที่สัมพันธ์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

สรุปและอภิปรายผล

การพัฒนารูปแบบการเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาที่เหมาะสมกับบริบทของสังคมไทย เน้นการพัฒนาศักยภาพความเป็นมนุษย์ให้ถึงพร้อมด้วยศีล สมาธิ และปัญญา ซึ่งการประยุกต์ใช้ความรู้ทางพระพุทธศาสนากับผู้เรียนระดับประถมศึกษา เป็นหนทางหนึ่งที่จะช่วยพัฒนาด้านจิตใจ อารมณ์ หรือจิตพิสัย (Affective Domain) ของผู้เรียน ไปพร้อมๆกับการบรรลุเป้าประสงค์ของหลักสูตรคือเป็นคนดี คนเก่ง และมีความสุข โรงเรียนจึงเป็นแหล่งบ่มเพาะคนดีให้แก่สังคม

หลักสูตรเชิงพุทธบูรณาการ เป็นหลักสูตรบูรณาการ สอดคล้องกับงานวิจัยของวัฒนีย์ ปานจินดา (2552) เนื้อหาควรสอดแทรกความเข้าใจในตนเอง สังคม ธรรมชาติ ความงาม ทักษะ และการฝึกสมาธิ การบริหารจัดการหลักสูตร มีดังนี้ 1) ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ ห้องเรียนในแต่ละห้องเรียน มีนักเรียนจำนวนประมาณ 25 คน ครูเป็นกัลยาณมิตร สอนนักเรียนให้รู้จักคิด รู้จักสร้างจินตนาการ และเรียนรู้อย่างมีความสุข ครูเป็นแบบอย่างให้แก่นักเรียน ผู้ปกครองเข้ามาร่วมจัดการเรียนรู้ให้กับผู้เรียน 2) ด้านการบริหารจัดการหลักสูตร บุคลากรในโรงเรียน ผู้ปกครอง องค์กรเอกชน และชุมชน สร้างความตระหนักและศรัทธาในโรงเรียนที่ทำหน้าที่ให้การ "บ่มเพาะคนดี คนเก่งและมีความสุข" ให้เป็นจริง ใช้หลักปัญญาวุฒิธรรม 4 (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2553: 112) โดยมีกัลยาณมิตรดี ครูอาจารย์รักและเมตตาต่อเด็กนักเรียน และเด็กนักเรียนรักและศรัทธาครู สอดคล้องกับงานวิจัยของ ผ่องลักษณ์ จิตต์การุญ (2543) สิทธิพงศ์ ห่วงแก้วพราย (2545) และสุปรียา ธีรสิรานนท์ (2556) ที่ว่า ปัจจัยที่ทำให้เกิดสัมมาทิฏฐิได้แก่ การมีกัลยาณมิตรที่ดีซึ่งเป็นปัจจัยภายนอก และการรู้จักพิจารณาวิเคราะห์ข้อมูลใช้โยนิโสมนสิการอันเป็นปัจจัยภายในของผู้ปฏิบัติเองเป็นพื้นฐาน และวัฒนีย์ ปานจินดา (2552) กล่าวถึงปัจจัยหลักในการจัดการศึกษา คือครูเป็นกัลยาณมิตร ปัจจัยสนับสนุนคือ งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ และเทคโนโลยีสารสนเทศ เป็นต้น

กิจกรรมการเรียนการสอนเชิงพุทธบูรณาการ จากการบ่มเพาะคุณธรรมให้กับเด็กนักเรียนพบว่านักเรียนบริหารเวลาเป็นทั้งเวลาเรียนรู้ เวลาร่วมกิจกรรม ปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นได้อย่างเหมาะสมตามกาลเทศะ ขัดเกลากิเลส จากการให้ทาน รักษาศีล และเจริญภาวนาสอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาพยุงศักดิ์ ธมฺมวิสุทธิเมธี (โสภาสาย),(2544) และทวีศักดิ์ ทองทิพย์ (2555) ได้กล่าวถึงการพัฒนามนุษย์ที่สมบูรณ์ตามแนวพุทธศาสนา ตามหลักไตรสิกขาที่ต้องพัฒนามนุษย์ให้รู้จักคิดเป็นว่าสิ่งใดควรทำ สิ่งใดไม่ควรทำ สิ่งใดเป็นประโยชน์ สิ่งใดมิใช่ประโยชน์ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2538) รู้จักทำสิ่งที่ไม่เป็นสาระให้เป็นสาระ ปฏิบัติหน้าที่ของตนให้ดีและสอดคล้องกับงานวิจัยของพระศักดิ์ดา วิสุทฺธิญาโณ (มรดา) (2550) การพัฒนาเด็กนักเรียนเน้นทุกมิติของความเป็นมนุษย์ทั้งมิติทางกาย มติทางสังคม มิติทางจิตใจ และมิติทางปัญญาตามหลักภาวนา 4 เพื่อให้พึ่งตนเองได้แล้วมีจิตใจดีงามช่วยเหลือผู้อื่น ช่วยเหลือสังคมตามกำลังและความสามารถของตน

ตัวชี้วัดความสำเร็จอยู่ที่ได้คุณลักษณะของเด็กที่ไม่ขี้เกียจ ไม่ขี้โกง ไม่ขี้อิจฉา ไม่ขี้โอ่ พึ่งตนเองได้มีความรับผิดชอบบริหารเวลาเป็น เป็นคนดี คนเก่ง และมีความสุข ผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องต้องจัดบรรยากาศการเรียนรู้ให้ถึงพร้อมด้วยปฏิรูปเทส 4 ให้นักเรียนฝึกปฏิบัติจริงโดยเฉพาะอย่างยิ่งกิจกรรม 5 ห้องชีวิตเนรมิตนิสัย ใช้หลักปัญญาวุฒิธรรม 4 (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2543)) ส่งเสริมให้นักเรียนกิน อยู่ ดู ฟังเป็นสอดคล้องกับความคิดของ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), (2552)) และ ประเวศ วะสี (255 3 : 23-39)

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

ทิศทางในอนาคตของโรงเรียนส่งเสริมคุณธรรม ควรมีหลักสูตรเชิงพุทธบูรณาการ มีการบริหารจัดการหลักสูตร และจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเชิงพุทธบูรณาการ ดังนี้

1.1 โรงเรียนเป็นแหล่งบ่มเพาะคนดี สังคมร่วมสร้างคนดี สร้างความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

1.2 โรงเรียนเน้นฝึกฝนทักษะ เช่นทักษะทางภาษา ทักษะการคิดคำนวณ ทักษะการคิด ทักษะในศตวรรษที่ 21 เป็นต้น ให้มีความรู้ ความสามารถที่จะประกอบอาชีพสุจริตได้

1.3 ส่งเสริมวัฒนธรรมแห่งเมตตา ได้แก่ จิตสาธารณะ

1.4 ส่งเสริมและสร้างวัฒนธรรมทางปัญญา เป็นอยู่ด้วยปัญญา มีเหตุ มีผล และไม่หลงงมงาย

1.5 ครูต้องมีจิตวิญญาณของความเป็นครู มีคุณธรรม มีความสามารถในการสอน สอนลูกศิษย์ด้วยใจ ดังนั้น กระบวนการคัดสรร และกระบวนการพัฒนาด้านคุณธรรมควรมีต่อเนื่อง

1.6 กิจกรรมการเรียนการสอนที่สนุกสนาน เรียนเข้าใจ รู้เป้าหมายของการเรียน

1.7 สอนให้ทำสมาธิ สอนวินัยชาวพุทธ และมารยาทชาวพุทธ

1.8 สอนให้รู้เป้าหมายของการเกิดมาเป็นมนุษย์เพื่ออะไร ให้เชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม และการอยู่ร่วมกันโดยมีศีลเสมอกัน

1.9 ใช้การประเมินผลหลากหลาย

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

ในการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษากลวิธีการสอนเชิงพุทธบูรณาการที่ส่งเสริมให้นักเรียนมีความสุขและสอดคล้องกับโลกสมัยใหม่

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). **หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด,

เจือจันทร์ จงสถิตอยู่ และรุ่งเรือง สุขาภิรมย์. (2550). **รายงานการสังเคราะห์งานวิจัยเชิงคุณลักษณะและกระบวนการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมของประเทศต่างๆ.** กรุงเทพมหานคร : พริกหวานกราฟฟิก.

เตือนใจ สุกใส. (2559). **รูปแบบการเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการสำหรับนักเรียนประถมศึกษา.** (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระนครศรีอยุธยา.

ทวีศักดิ์ ทองทิพย์. (2555). **การวิเคราะห์การศึกษาตามหลักไตรสิกขา.** (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระนครศรีอยุธยา.

ประเวศ วะสี. (2550). **การเรียนรู้ใหม่ ไปให้พ้นวิกฤติ.** กรุงเทพมหานคร : ร่วมด้วยช่วยกัน.

_____. (2553). **ระบบการศึกษาที่แก้ความทุกข์ยากของคนทั้งแผ่นดิน.** (พิมพ์ครั้งที่ 2). นครปฐม: ศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล.

ผ่องลักษณ์ จิตต์การุญ. (2543). **สภาพปัจจัยในการสอนที่ส่งเสริมการเรียนรู้อย่างมีความสุขสำหรับนักศึกษาโปรแกรมวิชานิเทศศาสตร์ สถาบันราชภัฏกลุ่มภาคเหนือตอนล่าง.** (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต), บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม. ลพบุรี.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2543). **แก่นแท้ของพระพุทธศาสนา.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2541). **การศึกษา เครื่องมือการพัฒนาที่ยังต้องพัฒนา.** (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม.

_____. (2552). **สยามสามไตร สู่อนาคตที่สดใส ด้วยการศึกษาไทยวิถีพุทธ,** (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร: พิมพ์สวย.

พระมหาพยุงศักดิ์ ธมฺมวิสุทฺธิเมธี (โสภาสาย). (2554). **การศึกษาวิเคราะห์มนุษย์ที่สมบูรณ์ตามแนว พุทธปรัชญา.** (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระนครศรีอยุธยา.

พระศักดิ์ดา วิสุทฺธิญาโณ (มรดา). (2550). **การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนา.** (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระนครศรีอยุธยา.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2532). **อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2535). **พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิตกं**, *2500.* กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2534). **พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล.** ชุด 91 เล่ม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

วัฒนีย์ ปานจินดา. (2552). **รูปแบบมหาวิทยาลัยไทยแนวพุทธ.** (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยสยาม. กรุงเทพมหานคร.

สิทธิพงศ์ ห่วงแก้วพราย. (2545). **ความพึงพอใจของนักศึกษาโรงเรียนเทคโนโลยีภาคตะวันออก(อี.เทค)ที่มีต่อมหาวิทยาลัยเอกชนที่เปิดสอนระดับปริญญาตรีต่อเนื่อง.** (วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยบูรพา. ชลบุรี.

สุปรียา ธีรสิรานนท์. (2556). **การศึกษากระบวนการเรียนรู้ในพระพุทธศาสนาเถรวาท.** (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย. พระนครศรีอยุธยา.

Hunggeawpray, S. (2002). **Satisfaction of students of Eastern Technology School (E.Tech) towards private universities that offer undergraduate degree.** (Master's thesis) Graduate School, University of the East, Chon Buri.

Jitgarun, P. (2000). **Teaching factors that promote learning enrichment for student In communication program.** Rajabhat Institute Northern Region (Master of Arts Thesis). Graduate School: Rajabhat Pibulsongkram University. Lop Buri.

Jongsathityou, J. and Sukhapirome, R. (2007). **The research report on the characteristics and processes of cultivating the moral and ethics of different countries.** Bangkok: Prigwhan Graphic.

Ministry of Education. (2008). **Core Curriculum for Basic Educatiion.** B.E. 2551. Bangkok: Printing House, Agricultural Cooperative Federation of Thailand.

Wuttanee Panjinda. (2009). **Thai Buddhist University Model.** (Doctor of Philosophy thesis) College Siam University.